

Shahid Bahonar
University of Kerman

Iranian Society for
the Promotion of Persian Language
and Literature

A Comparative Analysis of Poetic Themes in the Poetry of Farrokhi Sistani and Du Fu (Focusing on War, Politics, and Individual Destiny)*

Xinyi Teng¹ | Najmeh Dorri² | Gholamhossein Gholamhosseinzadeh³ | Farhad Javanbakht⁴

1. Ph.D. Candidate, Department of Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. x.teng@modares.ac.ir
2. Corresponding author, Professor, Department of Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. n.dorri@modares.ac.ir
3. Professor, Department of Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: gghlamho@modares.ac.ir
4. Assistant Professor, Department of Chinese and oriental Language and Literature, Shahid Beheshti University, Teran, Iran. f_javanbakht@sbu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 6 July 2025

Received in revised form: 28
September 2025

Accepted: 5 October 2025

Published online: 30
Desember 2025

Keywords:

Du Fu,
Farrokhi Sistani,
Persian Literature,
Chinese Literature,
comparative literature.

ABSTRACT

The Tang Dynasty (618–907 CE) in China and the Ghaznavid period (867–1187 CE / 344–583 AH) in Iran are regarded as the golden ages of literature in their respective countries. This study aims to examine the poetry of Du Fu (712–770 CE) and Farrokhi Sistani (c. 1000–1038 CE) as representatives of the literary traditions of the two nations. Using textual analysis and a comparative literature approach, the research analyzes selected poetic themes of both poets and explores the cultural, political, and social factors influencing their poetic expression. The findings reveal that Du Fu’s poetry often reflects social criticism, the suffering caused by war, the hardships of the people, and his personal frustrations within the governmental system—echoing a Confucian sense of moral responsibility and concern for the state and the people. In contrast, Farrokhi Sistani’s poetry primarily consists of courtly panegyrics, praise of the king’s valor, and the grandeur of the empire, indicating the poet’s dependence on the royal court. This contrast stems not only from the political structures of the two societies but also from the poets’ social positions and literary traditions. The study contributes to a deeper understanding of how poetic themes such as war, politics, and personal destiny are shaped by cultural and political contexts, offering new perspectives for comparative and cross-cultural literary studies.

*Cite this article: Teng, X., Dorri, N., Gholamhosseinzadeh, G., & Javanbakht, F. (2025). A comparative analysis of poetic themes in the poetry of Farrokhi Sistani and Du Fu (focusing on war, politics, and individual destiny). *Journal of Comparative Literature*, 17 (33), 153-172. <http://doi.org/10.22103/jcl.2026.25510.3857>

© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/jcl.2026.25510.3857>

Abstract

1. Introduction

The literary traditions of classical China and Iran each experienced a “golden age” in which poetry became both a mirror and a maker of civilization. In China, this took place during the Tang dynasty (618–907 CE), when the art of poetry achieved unprecedented refinement, and in Iran during the Ghaznavid era (867–1187 CE / 344–583 AH), when Persian court poetry flourished as a prestigious cultural institution. Both periods witnessed the close patronage of poets by royal courts, yet they produced radically different kinds of verse. The present study investigates this paradox through a comparative analysis of Du Fu (712–770 CE), the great realist poet of Tang China, and Farrokhi Sistani (ca. 1000–1038 CE), one of the most eminent panegyrist of the Ghaznavid court.

Although both poets wrote within aristocratic frameworks, their works reflect divergent functions of poetry: for Du Fu, it was a medium of ethical reflection and social protest, while for Farrokhi it was a vehicle of praise, power, and imperial legitimacy. The contrast between these two literary models illustrates how the same artistic form serves opposing ideological ends depending on cultural expectations, political structure, and individual experience.

The central problem guiding this study is to determine how themes of war, politics, and individual destiny were shaped by the different socio-cultural environments of Tang China and Ghaznavid Iran. While Du Fu transformed his personal suffering and historical witness into a moral voice for the nation, Farrokhi employed poetry to glorify the sovereign and perpetuate dynastic authority. Examining these two poets comparatively reveals not only aesthetic distinctions but also two contrasting conceptions of what poetry ought to accomplish in society.

The significance of this comparison lies in its ability to highlight how poetry mediates between the individual and the state. Chinese literary culture, grounded in Confucian moral philosophy, expected poets to serve as the conscience of the polity, whereas Persian court culture regarded poets as custodians of royal imagery and instruments of dynastic representation. By juxtaposing these functions, the article exposes the differing ethical and institutional meanings of poetic creation. Furthermore, since direct comparative studies between Iranian and Chinese classical literature remain rare, this research contributes to expanding the field of cross-cultural and comparative literary studies between Iran and China.

2. Methodology

The study adopts a comparative textual analysis grounded in the American School of Comparative Literature, which emphasizes the parallel examination of literary phenomena across distinct cultural systems without presupposing direct influence. This methodological choice allows attention to both structural similarities and contextual divergences between two autonomous literary traditions.

The research proceeds in three analytical dimensions:

- Textual Dimension – A close reading of selected poems by Du Fu and Farrokhi focusing on the explicit thematic fields of **war**, **politics**, and **individual destiny**. The poems were chosen based on their representativeness within each poet’s corpus and their critical reception in modern scholarship.

- Contextual Dimension – Each poem is interpreted within its historical and socio-political background: the Lushan Rebellion and bureaucratic crises of Tang China versus the militarized monarchic order of the Ghaznavid court.

- Cultural-Functional Dimension – The study integrates concepts from literary sociology and cultural semiotics to explain how cultural institutions—such as the Chinese examination system

(keju) or the Persian patronage system—conditioned the poet’s relation to power and determined the moral expectations of poetry.

Sources include authoritative Persian and Chinese primary texts, historical works, and secondary research in comparative poetics. Analytical procedures involve thematic classification, stylistic analysis, and intertextual comparison, emphasizing semantic contrasts and narrative stance rather than mere lexical parallelism.

The methodology recognizes that meaning in poetry is co-produced by text, context, and reception. Therefore, the article also draws upon the reception-aesthetics framework: Du Fu’s poems are traditionally received as “moral history,” while Farrokhi’s are interpreted as ceremonial speech. These culturally specific horizons of expectation guide the comparative reading.

3. Discussion

3.1 War: Between Tragedy and Triumph

War functions as a revealing lens through which the poets’ ethical positions emerge.

Du Fu, living through the An Lushan Rebellion (755–763 CE), witnessed famine, displacement, and administrative collapse. His poems, such as “The Song of the War Carts” and “Spring View,” depict the human cost of conflict: mothers weeping at the city gate, conscripts vanishing into dust, blossoms weeping over a ruined capital. War for Du Fu is not a heroic spectacle but a moral catastrophe, exposing the failure of governance and the suffering of the innocent. His tone oscillates between compassion and outrage, merging private grief with collective tragedy. The poet’s language is spare, imagistic, and empathetic, embodying the Confucian principle of concern for the people.

By contrast, Farrokhi Sistani, as an official laureate of Sultan Mahmud of Ghazna, portrays war as the highest expression of divine justice and royal might. In his panegyrics, the battlefield is a stage of glory, not anguish: swords glitter like celestial light, and enemies fall as proof of cosmic order. Verses such as “To Rome and China reaches the thunder of your name” epitomize his rhetoric of imperial universality. The language of victory replaces lamentation; war becomes a ritual of legitimacy that confirms the ruler’s right to reign. The poet’s task is to transform political conquest into aesthetic immortality.

Hence, while Du Fu writes “from the margins of power” to humanize its victims, Farrokhi writes “within power” to celebrate its grandeur. This contrast reveals two cultural functions of poetry—ethical witness versus ceremonial affirmation—each coherent within its own tradition.

3.2 Politics: Critique and Celebration

Both poets engage with politics, but from opposite epistemological stances.

Du Fu’s political poems articulate a moral realism that confronts corruption, injustice, and the decay of public virtue. Without direct invective, he uses allegory and historical analogy to indict rulers and officials. In “The Beautiful Ladies’ Song”, the court’s indulgence mirrors political degeneracy; in “Two Reminiscences of the Past”, the ruins of Luoyang symbolize imperial decline. His subtle ironies turn aesthetic form into political discourse. Du Fu’s commitment to truth places him in tension with authority yet secures his later reputation as the “Poet-Sage” of China.

Farrokhi’s political stance, by contrast, is that of courtly affirmation. Poetry for him is an instrument of governance: to praise the ruler is to uphold cosmic order. His odes idealize the sultan as both warrior and divine vicegerent— “The world’s sovereign, the eye of glory

and pride”. Through elevated diction, balanced syntax, and rhythmic repetition, he converts political hierarchy into poetic harmony. This language excludes dissent; its perfection mirrors the perfection of the king. The poet’s authority derives from proximity to power, not from independence of conscience.

Consequently, whereas Du Fu transforms poetry into a tool of moral protest, Farrokhi uses it as a medium of ceremonial statecraft. The divergence arises from differing institutional relationships: the Confucian scholar-official system, which endowed writers with moral agency, versus the Persian patronage economy, which bound poets to royal favor.

3.3 Individual Destiny: The “I” of Suffering and the “I” of Service

The theme of individual destiny encapsulates each poet’s existential position.

For Du Fu, personal fate intertwines with the fate of the nation. His poems record poverty, illness, exile, and unfulfilled ambition—conditions that become metaphors for the moral disintegration of the age. In “Three Verses at Qiang Village, the reunion with his family after the war is tinged with disbelief and gratitude: survival itself seems accidental. His late works written in Chengdu, such as “The Thatched Cottage Broken by Autumn Wind,” articulate a universal longing for shelter and compassion— “Oh, that I could build ten thousand mansions to house the poor of the world!” Here, the private “I” dissolves into the collective “we”; selfhood becomes empathy.

Farrokhi’s “I”, however, is a performative self embedded in ceremonial language. The first-person voice appears mainly in relation to the patron: “I am your humble servant; I live by your grace.” The poet’s identity is defined through loyalty, not introspection. His occasional love lyrics reveal fleeting emotion— “Without you, my life is bitter”—but even these remain polished and decorous, governed by courtly restraint. The inner self is subordinated to social function. Whereas Du Fu’s lyricism exposes vulnerability and doubt, Farrokhi’s asserts stability and confidence. The contrast between the confessional voice and the official voice demonstrates how poetic subjectivity is culturally produced.

3.4 Explaining the Differences: Cultural, Institutional, and Personal Factors

Three interacting factors explain the observed divergence:

- Cultural Tradition:

In China, the moralization of poetry since the “Book of Songs” established verse as a vehicle of ethical sentiment and social responsibility. The Tang poet was expected to be a moral historian. Du Fu embodies this lineage by turning private emotion into collective conscience.

In Iran, however, the classical Persian *qasīda* evolved within the courtly-feudal order, where poetry served diplomacy, ritual, and royal propaganda. As scholars such as Nader Vazinpour (1995) and Ahmadi Darani (2017) note, the Persian panegyrist functioned as both chronicler and myth-maker of power. Farrokhi’s diction of splendor reflects this institutional aesthetic.

- Relation to Power:

Du Fu remained largely excluded from office. His failure in the state examinations and dismissal after limited service left him morally free but materially destitute. His distance from authority allowed him to critique it from an ethical standpoint.

Farrokhi, conversely, was integrated into the Ghaznavid apparatus. He traveled with royal campaigns, received lavish rewards, and wrote by commission. His dependency transformed poetic creation into political performance.

- Personal Experience:

Du Fu's biography of exile, hunger, and illness imbued his verse with existential depth; his empathy was born of lived suffering. Farrokhi's comfortable and prosperous life at court encouraged a poetics of celebration rather than lamentation. Each poet wrote what he knew: Du Fu chronicled ruin, Farrokhi constructed magnificence.

From a sociological perspective (Bourdieu's field theory), Du Fu's symbolic capital derived from moral autonomy, while Farrokhi's from institutional proximity. Their differing "positions in the literary field" generated distinct aesthetics: realism versus idealism, protest versus praise.

4. Conclusion

This comparative inquiry demonstrates that Du Fu and Farrokhi Sistani, though both products of their civilizations' literary zeniths, represent two antithetical paradigms of the poet's social role. Through a systematic comparison of their treatment of war, politics, and individual destiny, the study arrives at several interrelated conclusions:

- Different Conceptions of Poetry's Function:

Du Fu's poetry fulfills the Confucian mission of moral instruction and historical testimony. His verse operates as an ethical conscience addressing the state's failures. Farrokhi's poetry, conversely, functions within the Persian tradition of courtly panegyric, where art legitimizes power and reinforces hierarchical order.

- Contrasting Relationships to Power:

The Chinese poet, marginal to authority, converts exclusion into critical vision; the Persian poet, integrated within authority, converts proximity into glorification. These positions determine their stylistic registers—Du Fu's realism and simplicity versus Farrokhi's ornamentation and hyperbole.

- Cultural Mediation of the Self:

In Tang China, the poetic "I" is a moral self seeking harmony between Heaven, the ruler, and the people. In Ghaznavid Iran, the "I" is ceremonial, defined by service to the ruler. The divergent subjectivities reflect opposing epistemologies of individuality in the two cultures.

- Interplay of Structure and Experience:

Structural factors (institutions, traditions) and personal experiences (war, exile, comfort, patronage) interact dynamically. Neither poet can be understood apart from the system that produced him; yet both transcend it by crystallizing universal human concerns—justice, suffering, aspiration.

Ultimately, this study argues that poetry is not merely a linguistic art but a form of cultural action. In Du Fu, poetic language becomes a moral protest against historical tragedy; in Farrokhi, it becomes the language of celebration that sustains imperial ideology. The comparison, therefore, exposes how the same medium—poetry—can embody two distinct civilizational logics: one ethical and humanistic, the other ceremonial and hierarchical.

For comparative literature, these findings reaffirm that cross-cultural understanding requires attention not only to textual parallels but also to institutional, ideological, and experiential frameworks. Even within their respective "golden ages," poets were not universal types but culturally situated actors whose voices reflect the moral architecture of their societies.

The study thus provides a new interpretive model for analyzing the interaction between poetic function and cultural structure. It invites further interdisciplinary exploration into how Eastern literatures—Persian, Arabic, Chinese—negotiated the relationship between art, ethics, and authority. By revealing the dialogic space between Du Fu's compassion and Farrokhi's

praise, it demonstrates that comparative literature can illuminate the diverse ways in which human beings, through poetry, seek to reconcile the self, the state, and the sacred order.

References [in Persian]

- Ahmadi Darani, A. A. (2017). The poetry of conquest: Introducing and analyzing a type of panegyric poetry. *Literary Criticism Quarterly*, 39, 13–60. (in Persian)
- Farrukhi Sistani. (1956). *Divan of Hakim Farrukhi Sistani*. Tehran, Sepehr Press. (in Persian)
- Ghaffari, F., & Most Ali Parsa, G. R. (2021). Social backgrounds of panegyric poetry with emphasis on the works of Unsuri Balkhi. *Persian Prose and Poetry Researches*, 11, 109–136. (in Persian)
- Nu'mani, Shibli. (1984). *Shi'r al-'Ajam*, Vol. 5. Tehran, Donya-ye Ketab.
- Vazinpour, N. (1995). *Panegyric: A Stigma on the Face of Persian Literature*. Tehran, Moein Publication. (in Persian)
- Yousefi, G. (2024). *Farrukhi Sistani: A Research on His Life, Time, and Poetry*. Tehran, Elm Publication. (in Persian)

[In English]:

- Browne, E. G. (1956). *A Literary History of Persia, Vol. II: From Firdawsī to Sa'dī*. Cambridge, Cambridge University Press. (in English)
- Du, F. (2011). *Collected Poems of Du Fu*. Changchun, Jilin University Press. (in Chinese)
- Qian, Z. (1984). *Notes on the Art of Literature*. Beijing, SDX Joint Publishing Company. (in Chinese)
- Wu, H. (2024). On Du Fu's political participation and its literary influence. *Journal of Huainan Normal University*, 26, 74–81. (in Chinese)
- Yuan, X. (2005). *History of Chinese Literature*. Beijing, Higher Education Press. (in Chinese)
- Zeng, F. (1978). On the political tendency of Du Fu's poetry. *Journal of Literature, History & Philosophy*. 7-11. (in Chinese)
- Zhang, G. (2006). *Studies on the Political System of the Tang Dynasty*. Beijing, Zhonghua Book Company. (in Chinese)
- Zhang, J. (2014). The Relationship between Literary Creation and Politics from the Perspective of Du Fu's Poetry. *Young Litterateur*. 8. 45-48. (in Chinese)

تحلیل تطبیقی بن‌مایه‌های شعری «فرخی سیستانی» و «دو فو» (با تکیه بر بن‌مایه‌های جنگ، سیاست و سرنوشت فردی)*

شین‌بی تینگ^۱ | نجمه دری^۲ | غلامحسین غلامحسین‌زاده^۳ | فرهاد جوانبخت^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. x.teng@modares.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. n.dorri@modares.ac.ir
۳. استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. ghlamho@modares.ac.ir
۴. استادیار، گروه زبان و ادبیات چینی و شرق دور، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. f_javanbakht@sbu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۰۶</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۳</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۱۰</p> <p>کلیدواژه‌ها: دو فو، فرخی سیستانی، ادبیات فارسی، ادبیات چینی، ادبیات تطبیقی.</p>	<p>دوران سلسله تانگ (۶۱۸-۹۰۷م) در چین و دوره غزنویان (۸۶۷-۱۱۸۷م) (۳۴۴-۵۸۳ هـ ق) در ایران به‌عنوان دوران طلایی ادبیات دو کشور شناخته می‌شود و هر دو سلسله، حامیان جدی شعر و ادب به‌شمار می‌آمدند. در این پژوهش، اشعار «دو فو» (۷۱۲-۷۷۰م) و «فرخی سیستانی» (حدود ۱۰۰۰-۱۰۳۸م) به‌عنوان نمایندگان ادبیات دو کشور، مورد مطالعه قرار گرفته‌است. بن‌مایه‌های منتخب شعری هر دو شاعر با بهره‌گیری از روش تحلیل متنی و با رویکرد ادبیات تطبیقی، بررسی و تحلیل شده و عوامل فرهنگی، سیاسی و اجتماعی مؤثر بر عملکرد شعری آنان، تبیین شده‌است. نتایج نشان می‌دهد که اشعار «دو فو» اغلب شامل انتقاد اجتماعی، رنج‌های ناشی از جنگ، درد و رنج مردم و ناکامی‌های شخصی در دستگاه حکومتی است و روحیه مسئولیت‌پذیری کنفوسیوسی «نگران کشور و مردم بودن» را منعکس می‌سازد؛ درحالی‌که اشعار فرخی سیستانی عمدتاً مدیحه‌های درباری، ستایش دلاوری‌های پادشاه و شکوه امپراتوری را شامل می‌شود که بیان‌گر وابستگی شاعر به دستگاه قدرت سلطنتی است. این تفاوت نه‌تنها ناشی از ساختار سیاسی دو کشور است؛ بلکه به‌طور مستقیم با جایگاه شاعر و سنت‌های ادبی مرتبط است. پژوهش حاضر، درک عمیق‌تری از چگونگی تأثیرپذیری بن‌مایه‌های شعری جنگ، سیاست و سرنوشت فرد از بستر فرهنگی و سیاسی ارائه می‌دهد و چشم‌اندازهای جدیدی برای مطالعات تطبیقی و بینا فرهنگی ادبی فراهم می‌سازد.</p>

*استناد: تینگ، شین‌بی؛ دری، نجمه؛ غلامحسین‌زاده، غلامحسین؛ و جوانبخت، فرهاد (۱۴۰۴). تحلیل تطبیقی بن‌مایه‌های شعری «فرخی سیستانی» و «دو فو» - با تکیه بر بن‌مایه‌های جنگ، سیاست و سرنوشت فردی. *ادبیات تطبیقی*، ۱۷ (۳۳)، ۱۷۲-۱۵۳.

<http://doi.org/10.22103/jcl.2026.25510.3857>

۱. مقدمه

زمانی که شاعران بر لبه تندبادِ اوج و فرود یک کشور می‌ایستند، قلم آنان نه تنها زبان را به خدمت می‌گیرد، بلکه به لایه‌های عمیق‌تری از تاریخ نیز نفوذ می‌کند. «دو فو» در دوران سلسلهٔ تانگ^۱ در چین و «فرخی سیستانی» در روزگار غزنویان، به‌عنوان چهره‌هایی شاخص از دوران طلایی ادبیات کشور خود شناخته می‌شوند. هر دو در عصری می‌زیستند که ادبیات، مورد توجه دربار بود و فرهنگ در اوج شکوفایی قرار داشت و شاعران از حمایت طبقهٔ حاکم برخوردار بودند؛ اما موضوعات شعری آنان تفاوتی چشم‌گیر دارد. این تفاوت نه تنها قابل توجه است، بلکه فرصتی ارزشمند برای پژوهش در حوزهٔ ادبیات تطبیقی فراهم می‌آورد.

دوران سلسلهٔ تانگ در چین و دورهٔ غزنویان در ایران، اوج شکوفایی ادبیات کلاسیک در دو کشور محسوب می‌شود. در چین، شعر تحت تأثیر نظام آزمون‌های دولتی^۲ و گسترش طبقهٔ ادیب، به سنتی با موضوعات متنوع و مشارکت اجتماعی بالا تبدیل شده. در ایران نیز، دربار غزنوی به مرکز شعر بدل شده و پیوندی مستحکم میان ادبیات و قدرت سیاسی پدید آمده بود. شعر در این دوران در هر دو کشور، نقش ادبی، اجتماعی و سیاسی ایفا می‌کرد. مقایسهٔ دو شاعر برجستهٔ این دوره‌ها می‌تواند تفاوت‌های زیبایی‌شناسی و ساختارهای فرهنگی را آشکار سازد.

«دو فو»^۱ که در ادبیات چین به‌عنوان «قدیس شعر» شناخته می‌شود، با سبک واقع‌گرایانه و روحیهٔ «نگران کشور و مردم بودن» یکی از برجسته‌ترین چهره‌های ادبیات چین است (ر.ک: یون، ۲۰۰۵، ج ۲: ۲۶۸). «فرخی سیستانی» نیز از نام‌دارترین شاعران دربار غزنوی است که با سبک خاص مدیحه‌سرایی و اشعار غنایی ناب، جایگاهی ویژه در شعر فارسی دارد. با آن که هر دو شاعر در عصری می‌زیستند که ادبیات مورد حمایت دربار بود، موضوعات اشعارشان تفاوتی روشن دارد: «دو فو» از رنج مردم و جنگ می‌نویسد؛ درحالی‌که فرخی بر مدح و برشمردن مزایای فخر سلطنتی تمرکز دارد. این تفاوت، انگیزهٔ اصلی نگارش این پژوهش است. این تفاوت ظاهراً آشکار، نه به معنای بی‌تناسبی، بلکه خود مبنای پژوهشی جدی است؛ زیرا نشان می‌دهد شعر در دو سنت فرهنگی چگونه می‌تواند کارکردی کاملاً متفاوت بیابد؛ در یک‌سو ابزاری برای نقد اجتماعی و بازتاب رنج عمومی و در سوی دیگر وسیله‌ای برای تثبیت قدرت سیاسی و مشروعیت‌بخشی به سلطنت است. همین دوگانگی، انگیزهٔ اصلی نگارش این پژوهش است.

۱-۱. بیان مسئله

مسئلهٔ اصلی این مقاله، واکاوی تفاوت‌های بنیادین در مضامین شعری «دو فو» و «فرخی سیستانی» است؛ تفاوتی که در سه محور اساسی جنگ، سیاست و سرنوشت فردی، نمود می‌یابد. این بررسی بر آن است تا نشان دهد چگونه عوامل فرهنگی، ساختارهای سیاسی و تجربه‌های زیستهٔ شاعران، در شکل‌گیری و جهت‌دهی به بیان شعری آنان تأثیرگذار بوده و به کارکردهای متمایز شعر در دو سنت ادبی منتهی شده‌است.

این پژوهش در پی پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

- این دو شاعر چه تفاوت‌هایی در موضوعات مورد توجه خود در شعر دارند؟
 - این تفاوت‌های موضوعی تاچه میزان ریشه در سنت‌های فرهنگی، نظام‌های سیاسی یا تجربه‌های فردی آنان دارد؟
 - رابطهٔ شاعر با دستگاه قدرت و جامعه، چگونه بر نحوهٔ بیان او در شعر تأثیر گذاشته‌است؟
- هدف این پژوهش، تبیین نقش تمایزبخش بافت فرهنگی و سیاسی در شکل‌دهی به کارکردهای شعر در دو سنت ادبی ایران و چین است. بدین‌وسیله نشان داده می‌شود که شعر، بسته به موقعیت تاریخی و اجتماعی شاعر، می‌تواند کارکردهایی متضاد داشته‌باشد؛ از یک‌سو تثبیت و تحکیم اقتدار سیاسی و از سوی دیگر نقد اجتماعی و بازتاب رنج و بحران‌های انسانی. این تحلیل در نهایت می‌کوشد، چشم‌اندازی تازه برای مطالعات تطبیقی میان ادبیات کلاسیک فارسی و چینی بگشاید.
- هرچند تمرکز پژوهش ما بر سه مضمون اصلی «جنگ»، «سیاست» و «سرنوشت فردی» است، سایر بن‌مایه‌های شعری مانند تجربه‌های عاشقانه یا تأملات فلسفی بنا به ضرورت، مورد توجه بوده‌است. این پژوهش با رویکرد ادبیات تطبیقی و تلفیق

^۱ Du Fu

تحلیل متنی با مطالعه بستر فرهنگی انجام شده و از دیدگاه «مکتب آمریکایی» در مقایسه موازی بهره گرفته‌است که بر بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های آثار مستقل در فرهنگ‌های مختلف تأکید دارد.

۲-۱. پیشینه پژوهش

مطالعات پیشین در حوزه ادبیات تطبیقی اغلب به بررسی مضامین مشترک، ساختارهای بیانی و زمینه فرهنگی شاعران از تمدن‌های مختلف پرداخته‌اند. هرچند پژوهشی مستقیم درباره «دوفو» و «فرخی سیستانی» صورت نگرفته، مقالاتی مستقل درباره هر یک از آنان با دیگر شاعران فراهم آمده که برخی از مهمترین آن‌ها در ذیل آمده‌است:

درباره «دوفو»، آثار او بارها با اشعار شاعران چینی و غیرچینی، عمدتاً با هدف تحلیل سبک واقع‌گرایانه، مضامین اجتماعی و جایگاه فرهنگی او مقایسه شده‌است. پنگⁱ (۲۰۲۴م) در مقاله «مطالعه تطبیقی میهن‌دوستی در تصاویر شعری دوفو و تاراس شفچنکو» شباهت آن‌ها را در بازتاب وفاداری به پادشاه، دل‌سوزی برای مردم و وطن‌دوستی نشان داده؛ اما تفاوت‌هایی را نیز در سبک بیانی و زبان، از جمله عمق و ظرافت زبان «دوفو» در برابر لحن صریح و حماسی شفچنکو، برجسته کرده‌است. همچنین کهⁱⁱ (۲۰۲۰م) در مقاله «مطالعه تطبیقی اشعار اجتماعی- انتقادی دوفو و هاینه» بر مبنای تحلیل متنی، تفاوت‌های دیدگاهی و روشی این دو شاعر را بررسی کرده‌است.

در زمینه «فرخی سیستانی» نیز، پژوهش‌های تطبیقی متعددی انجام شده‌است. حسین‌پورفلاح (۱۳۹۵) در «بررسی تطبیقی مضامین وصفی در اشعار فرخی سیستانی و متنی» نشان می‌دهد که گرچه هر دو شاعر به مدح، نبرد، عشق و طبیعت پرداخته‌اند، اما در شیوه بیان متفاوتند: فرخی بر تشبیه و متنی بر استعاره تأکید دارد و در هر دو، صفات بیرونی بسامد بیشتری دارند. همچنین، حبیبی و کیچی (۱۳۹۲) در مقاله «بررسی تطبیقی سیمای طبیعت در شعر ابن رومی و فرخی سیستانی» به تفاوت‌های توصیف طبیعت از منظر ایستایی، رنگ و حرکت پرداخته‌اند.

درحالی‌که مقایسه شاعران ایرانی با عرب یا چینی با غربی سابقه بیشتری دارد، مطالعات تطبیقی میان ادبیات فارسی و چین بسیار محدود است. از معدود نمونه‌ها می‌توان به مقاله «تحلیل و مقایسه اشعار رودکی سمرقندی و لی بایⁱⁱⁱ» (دری، تینگ و بیگدلی، ۱۴۰۰) اشاره کرد که براساس رویکرد توصیفی-تحلیلی و مکتب تطبیقی آمریکایی، به مقایسه ساختار و زیبایی‌شناسی اشعار غنایی این دو شاعر پرداخته‌است. پژوهش حاضر نیز در همین راستا گامی در جهت توسعه مطالعات تطبیقی میان ادبیات فارسی و چین محسوب می‌شود.

با این حال، هنوز پژوهشی منسجم که دو شاعر برجسته چینی و ایرانی-دوفو و فرخی سیستانی- را در چارچوبی مشترک و از منظر تفاوت‌های موضوعی بررسی کند، انجام نشده‌است. بیشتر مطالعات موجود به مقایسه سبک و زبان در متون نثر یا شعر پرداخته‌اند و پرسش‌هایی چون «نقش هویت شاعر و انتخاب موضوع در کارکرد اجتماعی شعر» مغفول مانده‌اند. پژوهش حاضر با تمرکز بر سه محور «جنگ»، «سیاست» و «سرنوشت فردی»، در پی بررسی نحوه بیان این مضامین و تأثیر زمینه فرهنگی و اجتماعی بر کارکرد شعری این دو شاعر است.

۳-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

بررسی تطبیقی آثار این دو شاعر از آن جهت حائز اهمیت است که نشان می‌دهد شعر در بسترهای فرهنگی و تاریخی متفاوت می‌تواند کارکردهایی متمایز و حتی متضاد داشته‌باشد. در سنت ادبی چین، شعر «دوفو» عمدتاً بازتابی از رنج اجتماعی و نقد سیاسی است؛ درحالی‌که در سنت فارسی دوره غزنوی، شعر فرخی بیشتر در خدمت تقویت اقتدار سلطنت و مشروعیت‌بخشی سیاسی قرار دارد. چنین مقایسه‌ای امکان تحلیل عمیق‌تری از تنوع کارکردهای شعر در فرهنگ‌های کلاسیک را فراهم می‌سازد. افزون بر این، با توجه به محدودیت مطالعات تطبیقی میان ادبیات فارسی و چینی، این پژوهش می‌تواند در پر کردن خلأ موجود و گشودن چشم‌اندازهای نوین در حوزه مطالعات میان‌فرهنگی، سهمی مؤثر داشته‌باشد.

ⁱ Peng Cheng

ⁱⁱ Ge Shujun

ⁱⁱⁱ Li Bai

۲. بحث / متن

شعر، تنها هنر زبان نیست؛ بلکه شیوه‌ای از بیان رابطه «خود» با «جهان» در بستر نظام‌های فرهنگی است. «دو فو» و «فرخی سیستانی» در گزینش و جهت‌گیری موضوعی اشعارشان، راهی متفاوت را پیموده‌اند. این تفاوت، امری تصادفی یا صرفاً ناشی از ویژگی‌های شخصی و تجربی آن‌ها نیست؛ بلکه ریشه در جایگاهی دارد که سنت‌های فرهنگی و ساختارهای اجتماعی هر جامعه برای نقش شاعر تعیین کرده‌اند. برای روشن ساختن چگونگی این تمایز، این بخش بر پایه تحلیل مستقیم متون شعر، سه مضمون اصلی و شاخص در آثار دو شاعر را بررسی می‌کند: «جنگ»، «سیاست» و «سرنوشت فردی». این مقایسه می‌تواند توضیحی روشن برای تفاوت در کارکرد شعر آنان ارائه دهد.

انتخاب این دو شاعر برای تطبیق مضامین شعری، بر پایه معیارهای مشخص، صورت گرفته‌است. در پاسخ باید گفت نخست این که هدف ما انتخاب شاعرانی در دوران موسوم به دوران طلایی از ادبیات دو کشور بوده‌است و مناسبات ایشان با نهاد قدرت نیز از جمله گزینه‌های مؤثر در انتخاب طرفین تطبیق بوده‌است. «فرخی» و «دو فو» هر دو از نمایندگان برجسته دوران طلایی محسوب می‌شوند و هر دو را به‌عنوان سراینده شعر در ژانر غنایی می‌شناسند.

۱-۲. جنگ

جنگ از مضامین پرتنش شعر است. نگاه شاعران به آن در فرهنگ‌های مختلف، متفاوت است. «دو فو» جنگ را نماد رنج و بی‌نظمی اجتماعی می‌داند؛ درحالی که «فرخی» آن را نماد افتخار و اقتدار سلطنتی بازنمایی می‌کند. در این بخش، تفاوت‌های موضوعی، لحن و کارکرد شعری جنگ در آثار دو شاعر از طریق تحلیل متون شعری بررسی می‌شود.

۱-۱-۲. جنگ در نگاه دو فو

«دو فو» در دورانی پرآشوب، هم‌زمان با شورش ان‌شی^۴ و افول سلسله تانگ می‌زیست و جنگ و بی‌ثباتی بخش عمده‌ای از تجربه زیستی او را شکل داد. تجربه‌های شخصی و تعهد اخلاقی ادیبی او دیدگاهی انتقادی نسبت به جنگ در شعرش پدید آورد. «دو فو» برخلاف سنت رایج، جنگ را نه صحنه قهرمانی، بلکه نمود فساد ساختاری و زوال کرامت انسانی می‌بیند. در شعر «سرود ارباب‌های جنگ»، تصویر:

«چرخ‌ها با صدای بلند در حرکتند، اسب‌ها با ناله‌های ملایم می‌روند و هر رهگذر کمان و تیر را به کمر بسته‌است. مادران و همسران درحال وداع و بدرقه هستند؛ اما غبار آن قدر زیاد است که پل شیان یان^۵ ناپدید شده‌است» (دو، ۲۰۱۱: ۲۴)

بازتاب رنج پشت جبهه است. این تصویر نه غرور نظامی که نشانه‌ای از فروپاشی اجتماعی و تمدنی است. در «جدایی پس از ازدواج» رنج شخصی با این بیت برجسته می‌شود:

«دختری که به همسری جنگ‌جویی درآید، گویی به سرنوشتی نامعلوم گرفتار شده‌است» (دو، ۲۰۱۱: ۷۶).

بدین سان جدایی نه به‌صورت صحنه خونین که به‌عنوان فرسایش طولانی و عمیق زندگی شخصی بازنمایی می‌شود. در «کارگزاران دهکده شی‌هائو» تصویر کوتاهی از سرکوب اداری آمده‌است:

«هنگام غروب به دهکده شی‌هائو رسیدم، کارگزاران شبانه درحال دستگیری مردم بودند» (دو، ۲۰۱۱: ۲۶).

جنگ از میدان نبرد فراتر می‌رود و به خانه‌های مردم نفوذ می‌کند. در «چشم‌انداز بهاری» اندوه شاعر در تصویر:

«با دیدن شکوفه‌ها از غم زمانه، اشک از چشمانم جاری می‌شود» (دو، ۲۰۱۱: ۴۲)

متجلی است. در «مرثیه برای نواده پادشاه» تصویر «تازیانته زرین شکسته» (دو، ۲۰۱۱: ۱۳۶) نماد زوال اشرافیت است.

«دو فو» با بیش از صد شعر درباره جنگ، عموماً جنگ‌های توسعه‌طلبانه و داخلی را محکوم و تنها جنگ‌های دفاعی را موجه می‌داند. (ژانگ، ۲۰۰۶: ۸۲) او رنج مردم را محور شعرش قرار داد و شعرش را به‌مثابه سندی اجتماعی شکل داد. در سنت شعر چینی، کمتر شاعری یافت می‌شود که جنگ را همچون «دو فو» به‌صورت ژرف، بی‌پرده و انسانی بازتاب دهد؛ از این رو او غالباً به‌عنوان وجدان بیدار زمانه‌اش خوانده شده‌است.

۲-۱-۲. جنگ در نگاه فرخی

«فرخی» به‌عنوان شاعر رسمی دربار غزنوی، نگاهی متفاوت نسبت به جنگ اتخاذ می‌کند. در شعر او، جنگ عمدتاً به‌مثابه تجلی اقتدار سلطنت و ابزاری برای مشروعیت‌بخشی سیاسی، بازنمایی می‌شود. این جهت‌گیری تا حد زیادی ناشی از سنت قصیده‌سرایی و جایگاه وابسته شاعر در ساختار درباری است. مطابق تحلیل «احمدی دارانی»، در سنت مدیحه‌سرایی فارسی، قصیده‌سرا معمولاً پیروزی‌ها و فتوحات را در چارچوب مناسک درباری، بازنمایی و از آن برای مشروعیت‌بخشی به حاکم سود می‌جسته‌است (ر.ک: احمدی دارانی، ۱۳۹۶: ۱۶-۲۱). بنابراین در شعر «فرخی» جنگ، اغلب به‌مثابه اقدامی عادلانه، موجه و دارای مشروعیت الهی عرضه می‌شود. برای مثال در یک قصیده، صراحتاً گسترده‌گی اقتدار سلطنتی با تصویر:

«به روم و به چین از نهیب تو» (فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۸۴)

به‌کار رفته‌است.

«فرخی» در مقابل «دو فو»، بر ثروت، پیروزی و بازگشت غنایم به خزانه سلطنت تأکید می‌ورزد. در این متون، لحن پراهنک و واژگان فاخر برای ستایش سلطان به‌کار رفته‌است؛ برای نمونه خطاب به عدالت سلطنتی آمده‌است: «ز عدل تو، ولایت را چو دیبایی همی بینم» (فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۴۱۹). در این قطعات پادشاه به‌صورت موجودی تقریباً ماوراءالطبیعی و قدسی تصویر می‌شود. جنگ در این بازنمایی، بخشی از آیین و سازوکار سلطنت محسوب می‌شود. چنین اشعاری غالباً پس از پیروزی‌ها سروده شده و بر مشروعیت و نظم امپراتوری تأکید دارند.

در یکی از اشعار، فرخی صراحتاً جایگاه شاه را این‌گونه تعریف می‌کند: «تو به‌شب بیدار و از تو خلق اندر خواب خوش» (فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۷۵). در این گفتمان، هوشیاری سلطان مترادف با آرامش عمومی و رزم او، ضامن امنیت اجتماعی تلقی می‌شود. در این نسبت، شاعر نقش سازنده آرمان را ایفا می‌کند؛ به عبارت دیگر، شعر در خدمت آرایش و تعریف قدرت قرار می‌گیرد. در مجموع، اشعار جنگی فرخی، تصویری مبتنی بر مرکزیت امپراتوری ارائه می‌دهند که جنگ را به‌عنوان عدالت تاریخی، ابزار وفاداری سیاسی تصویر می‌کند. بدین‌سان سبک باشکوه و حماسی شعر فرخی در کارکردی ابزاری، به مشروعیت قدرت و بازتولید گفتمان سلطنت، یاری می‌رساند.

۲-۲. سیاست

رابطه ادبیات و سیاست از دیرباز موضوعی محوری در مطالعات ادبی و اجتماعی بوده‌است و در بافت‌های مختلف، پیوندی درهم‌تنیده با کنش‌های سیاسی برقرار ساخته‌است (ر.ک: ژانگ، ۲۰۱۴: ۷۵). در آثار «دو فو» و «فرخی»، سیاست، موضوعی محوری است؛ اما شکل پرداخت، زاویه دید و کارکرد شعری آن‌ها متفاوت است. «دو فو» با رویکردی واقع‌گرایانه و تمرکز بر رنج مردمان، تاریکی‌های سیاسی را بازتاب می‌دهد؛ در مقابل، شعر فرخی در قالب مدیحه‌سرایی درباری و با زبان فاخر به مشروعیت‌بخشی می‌پردازد. در ادامه، تفاوت‌ها از منظر زاویه دید، لحن عاطفی و کارکرد شعری بررسی می‌شود.

۲-۱-۲. سیاست در اشعار «دو فو»

در منابع نقدی آمده‌است که اشعار «دو فو» دارای بار سیاسی‌اند و باید در چارچوب شعر سیاسی خوانده شوند (ر.ک: زنگ، ۱۹۷۸: ۲۷). اشعار «دو فو» ترکیبی از گرایش‌های متضاد است: هم‌زمان وفاداری نسبت به امپراتور و افشای رنج‌های مردم و نقد نابرابری‌های اجتماعی. «دو فو» مدت زیادی مستقیماً در امور حکومتی نقش نداشت؛ اما چون از نزدیک با امپراتور در تماس بود و سبک و خطرات سیاست در سطوح بالای قدرت را تجربه کرد، این تجربه تأثیر عمیقی بر زندگی سیاسی و آثار ادبی او گذاشت (وو، ۲۰۲۴: ۷۹).

او معمولاً بدون خطاب مستقیم به مقامات، از طریق تصویرسازی و نمادسازی، نقدهای سیاسی خود را بیان می‌کند. برای نمونه، در «سرود بانوان زیباروی» با تمثیلی ظریف به حضور و نفوذ قدرت درباری اشاره شده‌است:

«...قدرت در دستان ایشان است، ... مبادا نزدیک شوید که وزیر اعظم عصبانی خواهد شد!» (دو، ۲۰۱۱: ۸۷)

در اینجا «دو فو» با طعنی نرم به بی‌مهاری قدرت درباری و بی‌عدالتی اجتماعی می‌نالد. در «دو یاد از گذشته»، اندوه ملی از طریق تقابل شکوفایی و ویرانی به‌عنوان نقد تاریخی تصویر می‌شود:

«به یاد روزگار شکوفای کای‌یوان؛ حتی شهرهای کوچک، هزاران خانواده را در خود جای داده بودند... قصرهای لوئویانگ^۷ همه در آتش سوخته‌اند، معبد‌های شاهی اکنون به لانه روباهان و خرگوشان بدل شده‌اند» (دو، ۲۰۱۱: ۲۴۴).

شعر سیاسی «دو فو» را می‌توان نمونه‌ای از نقش ادبیات به‌عنوان وسیله انتقال ارزش‌ها و معناهای اجتماعی دانست. او از درون قدرت نبود؛ اما با شعر، وارد عرصه سیاست شد. مثلاً در «سرود دوستی در تنگ‌دستی»، «دو فو» به تضعیف ارزش‌های اجتماعی در شرایط فقر اشاره می‌کند:

«آیا ندیده‌ای دوستی گوان و یائو^۸ در زمان فقر؟ اکنون مردم این شیوه را چون خاک بی‌ارزش می‌انگارند» (دو، ۲۰۱۱: ۲۷).

در «پیش از اعزام به مرز»، اعتراض شاعرانه‌ای نسبت به سیاست‌های توسعه‌طلبانه و هزینه‌های انسانی آن عرضه شده است: «دولت برای مهلتی تعیین کرده و اگر نروم، گرفتار دام بلا خواهم شد. تو که این سرزمین‌ها را داری، چرا این همه جنگ و توسعه‌طلبی؟» (دو، ۲۰۱۱: ۹۳)

در شعر بلند «سروده‌ای به طول پانصد واژه در راه از پایتخت به شهرستان فنگ‌شیان^۹» دولت به‌مثابه ستونی در آستانه فروپاشی تصویر شده و گستردگی غم عمومی برجسته می‌گردد: «غم و اندوه، همچون کوه‌هایی سربه‌فلک کشیده چنان عظیم و گسترده‌اند که هیچ‌کس توان درک و تحمل آن را ندارد» (دو، ۲۰۱۱: ۲۲). باین‌حال، «دو فو» از جست‌وجوی ریشه‌های بحران، دست نمی‌کشد و موقعیت مردم عادی را محور تحلیل خود قرار می‌دهد:

«مردمان عادی به‌راستی ناآرام و پریشانند» (دو، ۲۰۱۱: ۱۵۴).

در بسیاری از اشعار، آثار سیاست‌های توسعه‌طلبانه و سربازگیری اجباری بر زندگی مردم بازتابی شده است. «دو فو» از طریق افشاگری‌ها و نقدها، خواست اصلاحات نسبی در سیاست‌ها را دنبال کرده؛ هدفی که بیشتر بهبود وضعیت مردم می‌انجامد تا تجدید بنیادهای نظم سیاسی» (زنگ، ۱۹۷۸: ۲۹).

نتیجتاً «دو فو» بهبود وضع توده‌ها را شرط تقویت وفاداری ملی و بازسازی ثبات سیاسی می‌دانست. اشعار سیاسی «دو فو» بر نقد واقعیت و دغدغه ملی متکی است. در این آثار، روایت تاریخی شاعر به‌نحو رسالت‌محور درمی‌آید: صدایی مستقل از قدرت، اما عمیقاً درگیر با شرایط زمانه است.

۲-۲-۲. سیاست در اشعار «فرخی»

شعر سیاسی «فرخی سیستانی» حاصل پیوندی عمیق میان فرهنگ درباری ایران و جایگاه شاعر در ساختار قدرت است. او نه ناظر بی‌طرف، بلکه سخن‌گوی سلطان است و شعرش وسیله‌ای برای مشروعیت‌بخشی و ستایش قدرت محسوب می‌شود. در نگاه فرخی، سیاست، جلوه نظم و قدرت و امری شایسته ستایش است؛ نه موضوعی برای نقد یا پرسش‌گری. شعر او دغدغه‌ای نسبت به اداره کشور یا رنج مردم ندارد؛ تمام تمرکز او بر مشروعیت سلطان است.

شاه در شعر فرخی چهره‌ای آرمانی دارد:

خدایگان جهان خسرو ملوک زمان / که روشنست بدو چشم عز و چشم فخار

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۶۲)

در این ابیات، شاه با قدرت زمینی و تأیید الهی، تصویر می‌شود و فرخی با تصویرهای باشکوه، هم قدرت سلطان، هم کارکرد شعر در خدمت سلطنت را تثبیت می‌کند. در شعر او، سیاست نام دیگر کمال است که از هماهنگی، افتخار و عقل تلفیق می‌شود. به گفته «شبلی نعمانی»، قصاید فارسی غالباً دربردارنده مبالغه و اغراند و کمتر بازتاب‌دهنده اوصاف واقعی ممدوح بوده‌اند (ر.ک: شبلی نعمانی، ۱۳۶۳/ ج ۵: ۲۰). احساسات فرخی نه خشم یا رنج، بلکه ستایشی پرشور و نیایشی فروتنانه است. در شعری دیگر چنین می‌سراید:

آنجا که اوست راحت و آرام عالمست / وانجا که نیست او همه شور و همه بلاست

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۲۴)

در اینجا، آرامش نه محصول سیاست‌گذاری، بلکه وابسته به حضور شاه است. شاعر در نقش مجری آیین سلطنت، تصویری بدون تردید از قدرت ارائه می‌دهد که این قطعیت، انتخابی زیبایی‌شناسانه است. فرخی برخلاف «دوفو» که شعر را تاریخ می‌داند، آن را «پاداش» می‌بیند. در ابیاتی آشکارا چنین رویکردی را بیان می‌کند:

من در آن فتح یکی مدح برو خوانده بدیع مدح او خوانده وزو یافته بسیار زر
(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۱۱۶)

در این ساختار، «شعر_ پاداش» بخشی از نظم مشروع سیاسی تلقی می‌شود. زیبایی شعر، بازتاب شکوه دربار و صدای قدرت است. فرخی در درون این ساختار به‌عنوان شاعری موفق بازشناخته می‌شود. غفاری یادآور می‌شود که مدیحه‌سرایی، نتیجه رابطه دوسویه میان نیاز شاهان به شهرت و تمایل شاعران به ثروت و اعتبار بوده‌است (ر.ک: غفاری و مستعلی‌پارسا، ۱۴۰۰: ۱۱۰). شعر سیاسی فرخی ضعیف نیست؛ بلکه مطیع و عاری از اعتراض است. او در مرکز قدرت به ستایش سلطنت می‌پردازد، نه در حاشیه تاریخ. شعر او بازتابی خیال‌انگیز از امپراتوری آرمانی است، نه تصویر سیاست واقعی. این سبک نشان می‌دهد که در برخی فرهنگ‌ها، شاعر نه وجدان بیدار جامعه، بلکه زینت‌بخش دربار و سلطنت بوده‌است.

۲-۳. سرنوشت فردی

جنگ و سیاست، جایگاه شاعر را تعیین می‌کنند؛ اما منظور از سرنوشت فردی، بیان تغزلی اوست که «من» شاعر و احساسات او را نشان می‌دهند. در این مسیر خودبیان‌گری، «دوفو» شکست را به ایمان بدل می‌کند و رنج را در تاروپود زبان نقش می‌زند؛ اما فرخی، خود را در پشت مدیحه‌ها پنهان می‌کند و می‌گذارد شکوه، واقعیت وجودش را بپوشاند. هر دو از «من» سخن گفته‌اند؛ اما آن‌ها دو «من» کاملاً متفاوت را به‌تصویر کشیده‌اند.

۲-۳-۱. سرنوشت فردی در شعر «دوفو»

شعر «دوفو» نه تنها بازتاب وضعیت کشور، بلکه آینه‌ای از تکه‌پاره‌های روح اوست. او در دورانی پرآشوب از شکوه واپسین «تانگ» تا شورش «آن‌شی» و فقر در «کویژو»^{۱۰} می‌زیست؛ آوارگی و اندوه شخصی، شعر او را شکل داد. شعر او اعتراف‌نامه تقدیر و بازتاب تنهایی بازمانده‌ای در میان ویرانی وطن است.

«دوفو» آرمان سیاسی داشت. در جوانی نوشت:

«سلطان را به جایگاه یانو و شون^{۱۱} برسانم و دوباره خلق‌و‌خو را پاکیزه سازم» (دو، ۲۰۱۱: ۸۷).

او می‌خواست با استعداد خود جهان را اصلاح کند؛ اما شورش، منصبش را از او گرفت، خانواده‌اش پراکنده شد و خود به آوارهای در میانه جنگ بدل شد. در شعر «سه سروده در دهکده چیانگ»^{۱۲} چنین می‌گوید:

«همسر و فرزندانم از دیدم متعجبند، پس از بهت، اشک‌ها را پاک می‌کنند. در دوران آشوب، سرنوشت، مرا آواره کرد و این‌که زنده بازگشتم، تنها یک تصادف بود!» (دو، ۲۰۱۱: ۲۸۳)

رنج او شکایت نیست؛ بلکه اندوهی از ناکامی آرمان و نقدی مهربانانه بر ملتی است که به کمال نرسید. در شعر بلند «سروده‌ای به طول پانصد واژه در راه از پایتخت به شهرستان فینگ‌شیان»، او فاصله میان ثروت و فقر را چنین تصویر می‌کند:

«مهمانان با جامه‌های پوستین در گرمای تالارها، سرخوش و بی‌خبر از جهانند و نغمه‌های آندوه‌ناک با نوای تارها در این میان گم شده‌است. در گوشه‌ای، خوراکی از گوشت شتر عرضه می‌شود و در کنار آن پرتقال‌های بیخ‌زده و نارنج‌های معطر، سفره‌ها را زینت داده‌اند. اما در بیرون این دروازه‌های سرخ، بوی تعفن گوشت‌های مانده به مشام می‌رسد و در همان نزدیکی، کسانی از سرما و گرسنگی، جان می‌دهند» (دو، ۲۰۱۱: ۲۲).

در اینجا، «من» شاعر در میان مردم رنج‌کشیده محو می‌شود و درد شخصی به دردی جمعی بدل می‌گردد. در شعر کوتاه «در جنوب، دیدار لی گویی‌نیان»^{۱۳} چنین می‌نویسد:

«اکنون در این هوای دل‌انگیز جنوب، در فصل ریزش گل‌ها بار دیگر تو را دیدم» (دو، ۲۰۱۱: ۲۵۰)

همین بیت ساده، حسرت گذشته، غربت اکنون و دلتنگی دوستی دیرین را در خود جمع دارد.

سرنوشت فردی «دو فو» بازتاب سرنوشت جمعی است. فروماندگی، بیماری، آوارگی و شکست‌های سیاسی‌اش، تصویری فشرده از رنج هزاران انسان بود. تغزل او نماد مقاومت است؛ نه ضعف شاعر، بلکه تأییدی بر شأن انسانی است.

۲-۳-۲. سرنوشت فردی در شعر «فرخی»

در جهان شعری فرخی، احساس فردی نه آشکارا بیان می‌شود و نه بی‌پرده فریاد می‌شود؛ بلکه با احتیاط و در سایه قدرت سلطنتی تنظیم می‌گردد. در دربار، «من» شاعر محو می‌شود تا «تو» یعنی سلطان برجسته گردد. شعر او نه عرصه ابراز خود، بلکه فضای مشروعیت‌بخشی قدرت است. «شاعرانی که در سایه دربار امرا و حاکمان ثروتمند و مالکان و قدرتمندان می‌زیسته‌اند، کمتر توانسته‌اند منعکس‌کننده روحیات، نیازها و آرمان‌های مردم عادی باشند؛ به عبارت دیگر، دیوان‌های سراسر مدح حاکمان و رجال درباری، بیشتر از زبان افرادی خاص و برای مردمی خاص فراهم آمده، صاحبان قدرت را به تصویر کشیده‌است و منحصر به نشان‌دادن هنر و فضایل ایشان بوده‌است تا نشان دادن واقعیت» (غفاری و مستعلی‌پارسا، ۱۴۰۰: ۱۱۰).

در شعر فرخی، «من» نه اندوه‌ناک است و نه معترض؛ بلکه وفادار، شایسته و در خدمت است. در آغاز بسیاری از قصاید، از خود می‌گوید اما زود به مدح می‌پردازد:

خوارم بر تو، خوار چه داری تو رهی را من بنده می‌رم نبود بنده او خوار

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۱۱۹)

اینجا «من» نه برای خودش، بلکه برای وابستگی‌اش به قدرت سخن می‌گوید. «از آنجایی که این شاعران، استقلال شخصیت نداشتند، مجبور بودند تا همه درباریان و افراد صاحب‌نفوذ را از خود راضی نگه دارند و به مدحشان پردازند. این مدیحه‌ها گاهی از سر اجبار و از روی بی‌میلی سروده می‌شد که تأثیری کم داشت و چون از دل شاعر برنیامده بود، لاجرم بر دل هم نمی‌نشست» (یوسفی، ۱۴۰۳: ۵۷). با وجود محدودیت‌های شعر درباری، فرخی در برخی تغزلات و وداعیه‌ها، گاه‌به‌گاه خود احساسی‌اش را نمایان کرده‌است. در یکی از تغزلاتش چنین می‌گوید:

به من بازگرد ای جو جان و جوانی که تلخست بی‌تو مرا زندگانی
من اندر فراق تو ناچیز کردم جمال و جوانی، دریغا جوانی

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۳۶۹)

در این لحظه، دیگر مدح و نمایش نیست؛ صدایی از درون فرخی شنیده می‌شود که از تلخی دوری می‌گوید. همچنین در جایی دیگر اعتراف می‌کند:

بی‌دوست چون بوم به چنین ماه و روز بی‌یار چون زیم به چنین روزگار

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۹۶)

تغزل در شعر فرخی، احساساتی در چارچوب سلطنت است؛ آراسته، باوقار و همواره کنترل‌شده. حتی اندوه او نیز با زبان رسمی و در چارچوب آیین سلطنت بیان می‌شود.

۲-۴. تحلیل علل تفاوت در مضامین شعری

همان‌طور که گفته‌شد، هرچند هر دو شاعر، زاده دوران طلایی ادبیات کشور خویش‌اند؛ اما «دو فو» و «فرخی سیستانی» در پرداخت به مضامین «جنگ»، «سیاست» و «سرنوشت فردی»، مسیرهایی متفاوت را پیموده‌اند: یکی با تکیه بر واقعیت، رنج و تاریخ را می‌نگارد؛ دیگری با تمرکز بر قدرت، نظم و شکوه را می‌سازد. این تفاوت‌ها تصادفی نیستند؛ بلکه ریشه در عواملی ژرف دارند: سنت‌های فرهنگی متفاوت، رابطه شاعر با قدرت و تجربه‌های زیسته فردی. در این بخش، با فاصله گرفتن از سطح متن و تمرکز بر بافت اجتماعی و منطق فرهنگی نهفته در پس شعرها، به این می‌پردازیم که چرا این دو شاعر چنین متفاوتند و آنچه پشت انتخاب‌های شاعرانه آنان نهفته‌است، چه ساختارهای پیچیده‌ای را بازتاب می‌دهد.

۲-۴-۱. تأثیر سنت فرهنگی: پیش‌فرض‌های نهفته در کارکرد شعر

شعر، هرگز به صورت مستقل از فرهنگ پدید نمی‌آید. مضامین، احساسات و مواضعی که در شعر بیان می‌شود، همگی ریشه در سنت‌های فکری، ساختارهای نهادی و نگرش‌های ادبی جامعه‌ای دارند که شاعر در آن زیسته‌است. در آثار «دو فو» و «فرخی سیستانی»، اگرچه هر دو به مضامینی چون «جنگ»، «سیاست» و «سرنوشت فردی» پرداخته‌اند؛ اما تفاوت‌های عمیق در موضع‌گیری، لحن و شیوه بیان آنان، در اصل ناشی از آن است که سنت‌های فرهنگی ایران و چین، کارکرد شعر و جایگاه شاعر را به گونه‌ای کاملاً متفاوت تعریف کرده‌اند.

در سنت چین باستان، شعر، پیوندی مستقیم با اخلاق و سیاست داشت و از شاعر انتظار می‌رفت وجدان آگاه جامعه باشد. در دوران «تانگ» و «سونگ» این سنت به اوج رسید و شاعر به عنوان ادیب مسئول جامعه شناخته می‌شد. «دو فو»، به عنوان نماینده سنت «شعر به مثابه تاریخ» در دوران تانگ، اشعارش رنج‌های مردمی و آشوب‌های سیاسی را ثبت می‌کند. آثار او تنها بیان احساس نیستند؛ بلکه تجلی نوعی مسئولیت فرهنگی و اخلاقی‌اند. چنان‌که منتقد ادبی «چین ژونگشو»^{۱۴} گفته‌است: «شاعر و ادیب در سنت چینی، صرفاً نویسنده نیست؛ بلکه بخشی از تاریخ و ثبت‌کننده آن است» (چین، ۱۹۸۴: ۴۷). از رودکی تا فرخی، سنت قصیده‌سرایی فارسی در خدمت قدرت سیاسی، قرار گرفت. به گفته «وزین پور»، پادشاهان برای جلب نظر رعیت و کسب مشروعیت سیاسی، شاعران و ارباب علم را به دربار فرامی‌خواندند (ر.ک: وزین پور، ۱۳۷۴: ۱۶۴-۱۶۵). عامل دیگر، به باور «وزین پور»، ایجاد آرامش روانی برای پادشاهان بود؛ آنان با مدایح شاعران، ناکامی‌های خود نزد عامه را جبران می‌کردند (ر.ک: وزین پور، ۱۳۷۴: ۱۶۸).

فرخی در قصیده‌ای با عنوان «در مدح امیر ابویعقوب یوسف بن ناصرالدین» چنین می‌سراید:

طراز جامه شاهان همی‌بینم به نام تو
بر اسبان برفکننده خلعتی زین و ستام تو
همی ترسند جباران عالم از حسام تو
ستاره از فلک رشوت فرستد زی سهام تو

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۴۰۹)

این ابیات نمونه‌ای از ساختار «پادشاه آرمانی» در شعر فارسی است. فرخی با زبانی آراسته و لحنی مقدس، سلطنت را مشروع جلوه می‌دهد. «شبلی نعمانی» نیز تأکید کرده‌است که در قصاید فارسی غالباً مبالغه جای حقیقت را گرفته‌است (شبلی نعمانی، ۱۳۶۳/ ج ۵: ۲۰).

سنت فرهنگی تنها در سطح اندیشه باقی نمی‌ماند؛ بلکه در سازوکارهای نهادی نیز تجسم می‌یابد. در چین، اغلب ادیبان از راه نظام آزمون‌های دولتی برگزیده می‌شدند و توانایی در شعر و نثر، معیاری برای سنجش شایستگی سیاسی به‌شمار می‌رفت. در این ساختار، شعر مستقیماً با مسیر اداری و حکومتی گره خورده بود؛ شاعر، نقشی چونان «ادیب نگران کشور پیش از ورود به قدرت» برعهده داشت. حتی شاعری ناکام در سیاست، چون «دو فو»، همچنان با شعر خود به نقد قدرت می‌پرداخت و در سیاست، مداخله می‌کرد؛ اما در سنت فارسی، شاعران اغلب وابسته به دربار بودند و زیست آن‌ها براساس منطق «با شعر ستودن و در برابر آن، پادشاه گرفتن» شکل می‌گرفت. در چنین ساختاری، شعر، ابزاری برای امرار معاش و نشان وفاداری به سلطنت بود. «شاعران درباری کارشناسان دو چیز بوده‌اند: یکی تا حدی ایفای وظیفه روزنامه‌نگار امروز، دیگر وجه صمیمی‌تر، یعنی تکالیف هم‌نشین موافق و حریف بزم و سخن‌چین و ریزه‌خوار خوان نعمت» (براون، ۱۹۵۶/ ج ۲: ۶۶۳).

سنت فرهنگی، یک پس‌زمینه انتزاعی نیست؛ بلکه نیرویی ساختاری است که تعیین می‌کند شعر چگونه ممکن می‌شود. تفاوت دو شاعر در پرداختن به موضوعاتی چون «جنگ»، «سیاست» و «سرنوشت»، نتیجه مستقیم تعریفی است که هر فرهنگ از «چیستی شعر» ارائه می‌دهد و این تعریف، نظامی‌ست، نه تصادفی. از این‌رو، درک سنت فرهنگی، نه الحاقی بر تحلیل تفاوت‌های شعری، بلکه ژرف‌ترین بُعد برای فهم اختلاف‌های بنیادین در نظام‌های شعری آن‌هاست.

از منظر نظریه‌ی بینا فرهنگی دریافت، انتظارات متفاوت فرهنگ‌ها از کارکرد شعر، شیوه دریافت و تفسیر آثار ادبی را در بستر بومی خود تعیین می‌کند. در سنت چینی، مخاطب غالباً اشعار «دو فو» را به عنوان «تاریخ منظوم» در نظر می‌گیرد، واقع‌گرایی و بیان دغدغه‌های اخلاقی او را تأیید می‌کند؛ در حالی که در سنت فارسی، اشعار «فرخی» بیش‌تر به مثابه متونی آیینی و بخشی از

خطابه سلطنتی تلقی می‌شوند. این تفاوت نشان می‌دهد که شعر نه بر مبنای معیاری جهان‌شمول، بلکه درون ساختارهای فرهنگی دریافت و انتظار شکل می‌گیرد و معنا می‌یابد. در نتیجه، تفاوت در مضامین شعری، تنها حاصل انتخاب فردی شاعر نیست؛ بلکه بازتاب پیش‌فرض‌های ساختاری فرهنگی در باب دریافت، کارکرد و تفسیر شعر است.

۲-۴-۲. رابطه شاعر با قدرت: انتخاب‌های زیبایی‌شناسانه در فاصله‌گذاری و موضع‌گیری
 رابطه میان شاعر و قدرت، تعیین‌کننده این است که آیا شعر می‌تواند در واقعیت مداخله کند، آیا می‌تواند صدا داشته باشد و یا نقد کند. در ساختارهای فرهنگی مختلف، فاصله شاعر با قدرت سیاسی، موضع‌گیری گفتاری او و شیوه دستیابی به منابع، همگی تأثیری عمیق بر موضوعات آفرینش و روش‌های بیان شعری دارند. «دو فو» و «فرخی» در بسترهای سیاسی فرهنگی کاملاً متفاوتی قرار داشتند، و فاصله آن‌ها از قدرت، میزان وابستگی و شیوه بیانشان نیز به‌طور بنیادین از یکدیگر متمایز بود. «دو فو» تمام عمر خود را وقف «ورود به دستگاه حکومت و خدمت به کشور» کرد؛ اما بارها در آزمون‌های رسمی ناکام ماند. حتی زمانی که در جریان «شورش ان‌شی» به سمت «زو شی‌بی»^{۱۵} منصوب شد، به دلیل صراحت در بیان و نگارش نامه‌های انتقادی، از مقام خود برکنار گردید. این ناکامی‌های مداوم سیاسی، او را به نمونه‌ای شاخص از «ادیب خارج از قدرت» بدل کرد. در اشعار او، نقد قدرت و اعتراض به فساد سیاسی به‌وضوح دیده می‌شود و این موضع‌گیری انتقادی نه از سر بدبینی، بلکه نتیجه وفاداری او به آرمان‌های اندیشه کنفوسیوسی بود. در مقابل، «فرخی» نمونه کامل یک «شاعر درون ساختار قدرت» است. او با کاروان حله از سیستان به راه افتاد، در دربار غزنوی مورد توجه «سلطان محمود» قرار گرفت و از موجب درباری و افتخار شعری برخوردار بود. اغلب اشعارش در مدح سلطان سروده شده‌اند و بخشی از مناسک رسمی دربار به‌شمار می‌رفتند. فرخی خود نیز در شعرهایش بارها به جایگاهش، نزدیکی‌اش با سلطان و پادشاه‌ها و افتخاراتی که از راه شعر دریافت کرده، اشاره می‌کند. این وضعیت نه تنها بازتابی از منطق واقع‌گرایانه ادبیات درباری است؛ بلکه نشان‌دهنده ساختار فرهنگی‌ای است که در آن رابطه شاعر و پادشاه، بر مبنای وابستگی و مبادله شکل می‌گیرد.

«دو فو» هرچند در دل خود آرمان سیاسی را مبنی بر این‌که:

«سلطان را به جایگاه یانو و شون برسانم، و دوباره خلق‌و‌خو را پاکیزه سازم» (دو، ۲۰۱: ۱۷).

می‌پروراند؛ اما تمام زندگی‌اش در حاشیه قدرت گذشت و حتی در دوران جنگ و آشوب، به آوارگی افتاد. او در اشعار خود هم‌صدا با قدرت نیست؛ بلکه همواره فاصله‌ای را حفظ می‌کند. وفاداری او کورکورانه نیست؛ بلکه با موضعی آگاهانه و اخلاقی همراه است. در مقابل، فرخی در دربار و در قلب ساختار سلطنتی قرار داشت. اشعار او حاصل نگاه بیرونی نیست؛ بلکه در پاسخ به فرمان سلطان یا در بستر جشن‌ها و مناسبت‌های رسمی دربار سروده شده‌است. نظام زبانی‌ای که فرخی در آن می‌نویسد، مجال تردید نمی‌دهد؛ بلکه فقط اجازه ساختن و تثبیت کردن را می‌دهد. شعرهای او درباره جنگ یا سیاست، همگی از زاویه «دیدگاه پادشاه» سروده شده‌است و جایگاه گفتمانی او را در نقش یک سخنگوی درونی ساختار قدرت، تثبیت می‌کنند.

براساس نظریه «میدان ادبی» «پی‌یر بوردیو»^۱، ادبیات در خلأ تولید نمی‌شود؛ بلکه درون ساختاری قدرت‌مند شکل می‌گیرد که از «سرمایه»های گوناگون (اعم از سرمایه نمادین و اقتصادی) تشکیل شده‌است. «دو فو» به‌عنوان یک روشن‌فکر بیرون از ساختار قدرت، سرمایه شعری خود را از سطح نمادین به‌دست می‌آورد؛ شهرت تاریخی، اعتبار اخلاقی و احساس مسئولیت اجتماعی. او از این سرمایه برای مداخله در امور سیاسی و فرهنگی بهره می‌گیرد، بی‌آن‌که در ازای آن، بازدهی مادی مشخصی داشته‌باشد. در مقابل، فرخی در میدانی قرار دارد که به‌طور کامل تحت سلطه دربار و قدرت سلطنتی است. سرمایه ادبی او مستقیماً با سلطنت و نظام پادشاهی گره خورده‌است. شعر او در چنین ساختاری، با قدرت، پیوندی مستقیم دارد و از همان‌جا معنا، مشروعیت و پادشاه می‌گیرد. اگرچه هر دو شاعر در «عصر طلایی ادبیات» زیسته‌اند؛ اما شیوه‌های تولید ادبی آنان کاملاً متفاوت بوده‌است و این تفاوت، منجر به اختلافی بنیادین در موضوعات شعری و میزان آزادی در بیان ادبی شده‌است.

^۱ Pierre Bourdieu

۲-۴-۳. تأثیر تجربه‌های شخصی بر مضامین شعری

هیچ ساختار فرهنگی، حتی اگر بسیار کلان و فراگیر باشد، بدون واسطه تجربه‌های فردی شکل نمی‌گیرد. آنچه شاعر از جهان بیان می‌کند، تا حد زیادی به این وابسته است که چه چیزی را لمس و تجربه کرده و چه چیزی را تاب آورده‌است. تجربه زیسته، صرفاً ماده خام شعر نیست؛ بلکه شکل‌دهنده نگاه شاعر به جهان است؛ منشأ پنهانی‌ای است برای این که کدام مضامین را برگزیند و از کدام موضوعات روی گردان باشد.

نیمه نخست زندگی «دوفو» آکنده از آرمان‌گرایی و امید بود. در جوانی به «چانگ‌آن» سفر کرد و با اشتیاقی فراوان، رؤیای ورود به دستگاه حکومت از راه آزمون‌های رسمی و تحقق آرمان را در سر داشت؛ اما شکست‌های پیاپی در آزمون، ناکامی‌های سیاسی و سرانجام شعله‌ور شدن «شورش ان‌شی»، مسیر زندگی‌اش را به کلی دگرگون ساخت. «دوفو» سقوط «چانگ‌آن» را به چشم دید، خانواده‌اش پراکنده شدند، و خود ناچار شد از «لوئویانگ» بگریزد و به سوی جنوب برود تا سرانجام در کلبه‌ای محقر در «چنگدو»^{۱۶} ساکن شود. در شعر معروفش «آواز کلبه‌ای که در پاییز درهم شکست»، چنین می‌نویسد:

«چگونه می‌توان هزاران خانه بزرگ فراهم آورد، تا همه فرزندان و تهیدستان جهان، شادمان گردند؟» (دو، ۲۰۱۱: ۱۲۸)

این بیت، خلاصه‌ای از اصلی‌ترین خط مضمون در شعر «دوفو» است: پس از آن که خود رنج کشید، تنها از خود نوشت؛ بلکه رنج «من» را به رنج «ما» گسترش داد. آنچه در شعر او یافت می‌شود، صرفاً آندوه یک شاعر نیست؛ بلکه روایت زندگی مردمانی است که در میانه جنگ و ستم، برای بقا می‌جنگند. عظمت «دوفو» در این است که با هویت یک روشن‌فکر، رنج یک دوران را به دوش کشید و با شعر خود، آن را برای همیشه در حافظه تاریخ ثبت کرد.

در تضاد کامل با «دوفو»، زندگی فرخی سیستانی از ثبات و کامیابی نسبی برخوردار بود. او در سیستان، در شرق ایران، چشم به جهان گشود و از همان آغاز جوانی به سبب استعداد شعری‌اش شناخته شد. سپس به دربار «سلطان محمود غزنوی» راه یافت و به شاعر رسمی حکومت بدل شد. فرخی در شرایطی می‌زیست که امنیت، رفاه و افتخار بر آن حاکم بود. اشعار او اغلب در زمینه‌هایی چون جشن‌ها، پیروزی‌ها و ضیافت‌های سلطنتی سروده می‌شدند، نوعی نوشتار ادبی که «در خدمت مناسبت» بود. در زندگی او خبری از جنگ، آوارگی یا جدایی از خانواده نیست. از این‌رو، در دنیای شعری‌اش نیز اثری از گسست، درد یا سوگواری وجود ندارد. در یکی از اشعارش چنین می‌نویسد:

من که تو را شعر گویم از پس این شعر جهد کنم تا بدیع گویم هموار
مدح تو و بیت آن چو درج معانی شعر من و لفظ آن چو لؤلؤ شهوار

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۹۵)

این زبان، سرشار از اعتماد به نفس است؛ اما در عین حال، جهت‌گیری مشخصی را در خلق شعر آشکار می‌سازد: شعر برای بیان درد درونی آفریده نشده، بلکه برای ساختن شکوه سلطان پدید آمده‌است.

با وام‌گیری از نظریه «موقعیت‌سنجی سبکی» «ژرار ژنت»^{۱۷}، می‌توان فهمید که شعر نه تنها یک متن، بلکه نوعی اعلام موضع و جایگاه^{۱۸} نیز هست. «دوفو» اشعار خود را از جایگاه «ادیب — کنش‌گر تاریخی» می‌نویسد. شعر برای او ابزاری است برای مداخله در امور زمانه. اما شعر فرخی بیشتر به تولید «متن‌های آیینی» شباهت دارد و جایگاه او در ادبیات «تابع — خدمت‌گزار زبانی» است. دقیقاً به سبب همین تفاوت در «اعلام نقش» این دو شاعر در عرصه ادبی، شیوه پرداختن به خود و کارکرد شعر آنان، دچار شکافی عمیق و ساختاری شده‌است.

با بررسی سه بُعد «سنت فرهنگی»، «رابطه شاعر با قدرت» و «تجربه‌های شخصی»، به روشنی می‌توان دریافت که تفاوت «دوفو» و «فرخی» در مضامین شعری، صرفاً برخاسته از سبک فردی نیست؛ بلکه ریشه در ساختارهای عمیق نهادی و مبانی فکری فرهنگی آنان دارد. در سنت کنفوسیوسی چین، شاعر فرهیخته وظیفه دارد واقعیت را نقد کرده و تاریخ را ثبت کند؛ در حالی که در سنت درباری ایران، شاعر در خدمت روایت سلطنت و بازتولید ایدئولوژی امپراتوری قرار دارد. گرچه سرنوشت این دو شاعر، هر یک به گونه‌ای به «عصر طلایی ادبیات» انجامید؛ اما آنچه آنان درباره جنگ، سیاست و سرنوشت فردی نگاشتند،

ⁱ Gérard Genette

ⁱⁱ position-taking

بازتابی از نقش بنیادین و ماهیت متفاوت شعر در دو فرهنگ است. این یافته، پایه‌ای مستحکم برای درک عمیق‌تر ارتباط میان کارکرد شعر و ساختار فرهنگی در سنت‌های ادبی گوناگون فراهم می‌آورد.

می‌توان گفت ساختار فرهنگی، چارچوبی برای کارکرد شعر فراهم می‌آورد، رابطه با قدرت مرزهای بیان را تعیین می‌کند و تجربه زیسته، شدت احساس و موضع‌گیری را شکل می‌دهد. این سه عامل در تعامل با یکدیگر، بر ذهن و زبان شاعر اثر می‌گذارند و موجب می‌شوند که موضوعاتی مشابه، در دو سنت ادبی ایران و چین، مسیرهایی متفاوت و ویژه برای بیان پیدا کنند.

۳. نتیجه‌گیری

«دو فو» و «فرخی» هر دو از چهره‌های برجسته دوران طلایی شعر در تمدن‌های خود هستند؛ اما در بیان مضامینی چون «جنگ»، «سیاست» و «سرنوشت»، تفاوتی بنیادین دارند. آثار آن‌ها بازتابی از تفاوت‌های فرهنگی ایران و چین در درک کارکرد شعر و نقش شاعرند. این سه عامل، سبب می‌شوند موضوعاتی مشابه در دو سنت ادبی، مسیرهایی متفاوت یابند. این پژوهش با تحلیل متنی در سه بُعد و با توجه به سنت فرهنگی، نسبت با قدرت و تجربه شخصی، به ریشه‌های تفاوت موضوعی میان این دو شاعر پرداخت. نخست، در سطح فرهنگی، سنت کنفوسیوسی برای شعر، نقش اخلاقی و اجتماعی قائل است و آن را ابزار بیان حقیقت می‌داند؛ در مقابل، سنت کلاسیک فارسی، شعر را بخشی از نظم سلطنتی و آیینی تلقی می‌کند. دوم، جایگاه شاعر در نسبت با قدرت، میزان آزادی و انتقادگری او را تعیین می‌کند: «دو فو»، بیرون از قدرت، با زبان بیداری می‌نویسد؛ اما «فرخی» در دربار، در برابر ستایش، پاداش می‌گیرد. سوم، تفاوت شدید در سرنوشت فردی نیز بر لحن و عمق عاطفی شعر اثر گذاشته‌است: «دو فو» با تجربه‌ای از جنگ، فقر و آوارگی، شعری با دغدغه‌های ملی و انسانی سروده؛ در حالی که «فرخی» در مسیر موفق درباری، شعر خود را در فضایی آراسته و امن سامان داده‌است. در نتیجه، شعر این دو شاعر تنها ساخته زبان نیست؛ بلکه گواهی بر نظام فرهنگی عصرشان است. از دیدگاه ادبیات تطبیقی، این پژوهش نشان داد که حتی در دل یک «دوران طلایی»، شاعران در فرهنگ‌های مختلف، مأموریت‌های زبانی و اجتماعی متفاوتی دارند. این تفاوت، ضرورت توجه به نقش ساختارهای فرهنگی در مطالعات تطبیقی را برجسته می‌سازد.

یادداشت‌ها

۱. Tang یکی از درخشان‌ترین سلسله‌های تاریخ چین که از سال ۶۱۸ تا ۹۰۷ میلادی بر سر کار بود. دوره تانگ را عصر طلایی فرهنگ و هنر چین می‌دانند که در آن ادبیات، فلسفه، نقاشی و علم، شکوفا شد. در این دوره، شعر کلاسیک چینی به اوج خود رسید و شاعرانی چون «لی بای» و «دو فو» به شهرتی جاودانه دست یافتند. حکومت تانگ همچنین با توسعه جاده ابریشم و تعاملات دیپلماتیک و فرهنگی با کشورهای آسیایی، نقش مهمی در گسترش تمدن چینی ایفا کرد.
۲. نظام آزمون‌های دولتی در چین باستان که از دوران دودمان تانگ رسمی شد و تا پایان دودمان چینگ ادامه یافت. این سیستم با هدف گزینش نخبگان علمی برای تصدی مناصب حکومتی طراحی شده بود و بر پایه توانایی در ادبیات کلاسیک، نگارش و دانش کنفوسیوسی استوار بود. نظام آزمون‌های دولتی نه تنها مسیر اصلی ورود به طبقه نخبگان سیاسی به‌شمار می‌رفت؛ بلکه باعث پیوند تنگاتنگ شعر و سیاست در سنت ادبی چین شد.
۳. یک تعبیر سنتی در فرهنگ چینی برای توصیف شاعر یا اندیشمندی است که نسبت به سرنوشت کشور و رنج مردم احساس مسئولیت عمیق دارد. این اصطلاح بیان‌گر روحیه وفاداری، تعهد اخلاقی و دغدغه‌های اجتماعی و سیاسی است که معمولاً در آثار ادبی و سیاسی کنفوسیوسی نمود پیدا می‌کند. در ادبیات چین، شاعرانی چون «دو فو» نمونه بارز این نگرشند که با شعر خود نه فقط احساس شخصی، بلکه درد جمعی جامعه را بازتاب داده‌اند.
۴. An Shi یکی از بزرگ‌ترین و خون‌بارترین شورش‌های تاریخ چین که در سال ۷۵۵ میلادی آغاز شد و تا ۷۶۳ ادامه یافت. این قیام به رهبری ژنرال چینی-سعدی، «آن لوشان» و جانشینش «شی سیمینگ» علیه دودمان تانگ شکل گرفت. شورش، باعث سقوط موقت پایتخت (چانگان)، فروپاشی نظام اداری، مرگ میلیون‌ها نفر و آغاز افول تدریجی سلسله تانگ شد. این واقعه تأثیر عمیقی بر شاعران دوره، از جمله «دو فو» گذاشت و به یکی از زمینه‌های اصلی در شعرهای سیاسی و اجتماعی او بدل شد.
۵. Hao نام روستایی در استان شان‌شی چین که در دوران شورش «آن لوشان» به‌عنوان منطقه‌ای درگیر با جنگ و سربازگیری اجباری شناخته می‌شد.
۶. Kai Yuan نام یکی از دوره‌های حکومتی در پادشاهی دودمان تانگ که بین سال‌های ۷۱۳ تا ۷۴۱ میلادی، در زمان سلطنت امپراتور شوان‌زونگ (Xuanzong) برقرار بود. این دوره به‌عنوان عصر طلایی شکوفایی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی چین شناخته می‌شود. در دوران کای‌یوان، کشور به ثبات رسیده بود، ادبیات و هنر رونق داشت و ساختار اداری، سامان‌یافته عمل می‌کرد. بسیاری از شاعران بزرگ، از جمله «دو فو» و «لی بای»، فعالیت خود را در این دوره آغاز کردند یا شکوفا ساختند.
۷. Luo Yang یکی از کهن‌ترین و مهم‌ترین شهرهای تاریخی چین، واقع در استان هنان. لویانگ در طول تاریخ، چندین بار به‌عنوان پایتخت امپراتوری‌های بزرگ چین از جمله دودمان‌های هان، وی، جین و تانگ انتخاب شده‌است. این شهر از نظر فرهنگی و سیاسی مرکز مهمی به‌شمار می‌رفت و در ادبیات کلاسیک چین، نماد شکوه سلطنت، تمدن کهن و همچنین ویرانی در زمان جنگ است. در اشعار دو فو، لویانگ اغلب به‌عنوان شهری خاطره‌انگیز اما آسیب‌دیده از آشوب‌ها ظاهر می‌شود.
۸. Guan, Bao دو شخصیت تاریخی در چین باستان که به‌عنوان نماد دوستی وفادارانه و اعتماد متقابل شناخته می‌شوند. «گوان ژونگ»، سیاستمداری برجسته در دوره بهار و پاییز، پس از رسیدن به قدرت، دوست دیرین خود «باؤ شويا» را فراموش نکرد و همواره به بزرگی و حمایت از او اعتراف می‌کرد. باؤ نیز در دوران فقر و

- شکست گوان، به او وفادار ماند و ارزش او را شناخت. این رابطه به‌عنوان الگوی «دوستی در سختی و وفاداری در قدرت» در فرهنگ چینی ستوده شده‌است. در ادبیات کلاسیک، «دوستی گوان و بائو» به‌عنوان نماد والای رفاقت صادقانه، بارها مورد اشاره قرار گرفته‌است.
۹. Feng Xian یکی از مناطق تاریخی در استان «شآنشی» چین است. در دوران باستان، این منطقه به‌عنوان زادگاه مشهورترین شاعر چینی، «لی بای» شناخته می‌شود و در متون تاریخی و ادبیات کلاسیک چین به کرات از آن یاد شده‌است.
۱۰. Kui Zhou نام یکی از ایالت‌های جنوب غربی چین باستان، واقع در حوالی استان امروزی چونگ‌چینگ. کویژو در دوران دودمان تانگ، منطقه‌ای کوهستانی و نسبتاً دورافتاده بود. این مکان آخرین اقامتگاه شاعر بزرگ دو فو در سال‌های پایانی عمرش بود، زمانی که او پس از جنگ و آوارگی، به‌ناچار در این منطقه مستقر شد. بسیاری از اشعار تأمل‌برانگیز، اندوهناک و عمیق دو فو در همین ایام و در کویژو سروده شده‌اند. از این‌رو، کویژو در ادبیات چین نمادی از انزوا، اندوه و دوران افول شاعر تلقی می‌شود.
۱۱. Yao, Shun دو پادشاه افسانه‌ای و کهن‌سال در تاریخ اولیه چین که در سنت کنفوسیوسی به‌عنوان نمونه‌های اعلای فرمانروای عادل، خردمند و فروتن شناخته می‌شوند. گفته می‌شود آن‌ها با فضیلت‌محوری، توانایی در گزینش شایستگان، و حکومت بر پایه اخلاق، الگوی کامل «پادشاه حکیم» در فرهنگ سیاسی و اخلاقی چین هستند.
۱۲. Qiang Cun چیانگ نام روستایی در منطقه شان‌شی در چین بود که در دوران سلسله تانگ مورد اشاره قرار گرفته‌است. این روستا در میان کوهستان‌ها و دشت‌های وسیع قرار داشت و یکی از مناطقی بود که در اثر جنگ‌ها و آشوب‌های داخلی آسیب‌های فراوانی دید.
۱۳. Li Guinian یک موسیقی‌دان و خواننده مشهور درباری در اواخر دوران شکوفایی دودمان تانگ، به‌ویژه در زمان سلطنت امپراتور شوان‌زونگ. او در دربار چانگ‌آن فعالیت می‌کرد و به دلیل مهارت در آواز و اجرای موسیقی کلاسیک، نزد اشراف و درباریان بسیار محبوب بود.
۱۴. Qian Zhongshu نویسنده، منتقد ادبی، زبان‌شناس و اندیشمند برجسته چینی در قرن بیستم (۱۹۱۰-۱۹۹۸ میلادی)، که به‌عنوان یکی از مهم‌ترین چهره‌های روشنفکری در ادبیات و علوم انسانی چین معاصر شناخته می‌شود.
۱۵. عنوان یکی از مناصب رسمی در دربار امپراتوری چین در دوران دودمان تانگ. وظیفه اصلی صاحب این عنوان، حضور در دستگاه نظارت سیاسی و ارائه تذکرها، انتقادات و پیشنهادها به امپراتور بود.
۱۶. Chengdu مرکز استان «سیچوان» در جنوب غربی چین و یکی از کهن‌ترین و مهم‌ترین شهرهای فرهنگی و تاریخی این کشور. «چنگ‌دو» از دوران باستان تا امروز، همواره نقش مهمی در اقتصاد، فرهنگ و سیاست چین ایفا کرده‌است.

فهرست منابع

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- احمدی دارانی، علی‌اکبر. (۱۳۹۶). «شعر فتح (معرفی و تحلیل نوعی از شعر مدحی)». *فصل‌نامه علمی‌پژوهشی نقد ادبی*. ۳۹. ۶-۱۳.
- شبلی نعمانی، محمد. (۱۳۶۳). *شعر العجم*. جلد پنجم. ترجمه سیدمحمدتقی فخر داعی گیلانی. چاپ دوم. تهران: دنیای کتاب.
- غفاری، فرزانه؛ مستعلی‌پارسا، غلام‌رضا. (۱۴۰۰). «زمینه‌ها و خاستگاه‌های اجتماعی شعر مدحی با تکیه بر سروده‌های عنصری بلخی». *پژوهش‌های نشر و نظم فارسی*. ۱۱. ۱۰۹-۱۳۶.
- فرخی سیستانی. (۱۳۳۵). دیوان. به تصحیح محمد دبیرسیاقی. تهران: چاپ سپهر.
- وزین‌پور، نادر. (۱۳۷۴). *مدح، داغ ننگ بر سیمای ادب فارسی*. تهران: انتشارات معین.
- یوسفی، غلام‌حسین. (۱۴۰۳). *فرخی سیستانی: بحثی در شرح احوال و روزگار و شعر او*. تهران: انتشارات علمی.

ب: منابع لاتین

- Browne, E. G. (1956). *A Literary History of Persia, Vol. II: From Firdawsī to Sa 'dī*. Cambridge, Cambridge University Press. (in English)
- Du, F. (2011). *Collected Poems of Du Fu*. Changchun, Jilin University Press. (in Chinese)
- Qian, Z. (1984). *Notes on the Art of Literature*. Beijing, SDX Joint Publishing Company. (in Chinese)
- Wu, H. (2024). On Du Fu's political participation and its literary influence. *Journal of Huainan Normal University*, 26, 74-81. (in Chinese)
- Yuan, X. (2005). *History of Chinese Literature*. Beijing, Higher Education Press. (in Chinese)
- Zeng, F. (1978). On the political tendency of Du Fu's poetry. *Journal of Literature, History & Philosophy*. 7-11. (in Chinese)
- Zhang, G. (2006). *Studies on the Political System of the Tang Dynasty*. Beijing, Zhonghua Book Company. (in Chinese)

Zhang, J. (2014). The Relationship between Literary Creation and Politics from the Perspective of Du Fu's Poetry. *Young Litterateur*. 8. 45-48. (in Chinese)